

Пам'яті Учителя присвячується...

ОЛЕКСАНДР ІВАНОВИЧ ПРОЦЕВСЬКИЙ – ЛЮДИНА, ЩО ПЕРЕМОГЛА ДОЛЮ

28 березня 2024 р. виповнилося б 95 років видатному юристу, досвідченому науковцю, неперевершеному викладачу, талановитому Учителю і прекрасній Людині – Процевському Олександрові Івановичу.

Олександр Іванович Процевський – визначна постать у юридичній науці та освіті. Його внесок у розвиток правової доктрини та академічного середовища сучасної України подібний до безцінного скарбу.

Засновник юридичної освіти в Харківському національному педагогічному університеті ім. Г.С. Сковороди, фундатор сучасної науки трудового права, наукової школи трудового права ХНПУ імені Г.С. Сковороди, член-кореспондент Національної академії правових наук України (2010), академік Міжнародної кадрової академії (1999), заслужений діяч науки (1980), доктор юридичних наук (1970), професор (1972). Не існує жодного юриста, який би не знав ім'я Олександра Івановича. Його учні є флагманами юридичного сьогодення, а його ім'я відоме не тільки у всій Україні, а й у світі і є брендом, який не потребує реклами.

Народився Олександр Іванович Процевський в далекому 1929 році і був дев'ятою дитиною у великій родині Івана Івановича і Марії Василівни Процевських. Батько мав дуже рідкісну і зараз майже невідому професію – був шорником, а мати виховувала дітей. Іван Іванович був строгим, привчав дітей до порядку і дисципліни, а Марія Василівна була дуже доброю, прищепила

всім своїм дітям те, що зараз прийнято називати гуманізмом: людяність, відкритість, щирість, вміння співчувати і бажання допомогти іншим (до речі, у назві однієї зі своїх монографій, Олександр Іванович потім використає слово, дивне і небезпечне для радянського періоду «гуманізм»). У обстановці взаємної любові та поваги проходило дитинство і формування особистості Олександра Івановича та інших дітей.

У 1930 році сім'я переїхала до Великого Бурлука Харківської області. Тут пройшли всі його дитячі роки: навчання в початковій школі, важка селянська праця до Другої світової війни, ще більш суворі військові роки. Старші діти допомагали молодшим. Наймолодшому – Шурику – саме так називали Олександра Івановича рідні, діставалася відповідальна робота прибирати вдома: мити підлогу, поки старші працювали.

Оскільки прокормити таку кількість дітей в повоєнні роки було важко, у віці 16 років Олександр Іванович стає юнгою на мінному тральщику ТЩ – 19 Чорноморського військового флоту. Тральщик очищував Чорне море від мін, за що потім, у незалежній Україні, Олександр Іванович отримує статус учасника бойових дій. Олександр Іванович був молодшим у екіпажі тральщика, і він сповна пізнав морську флотську науку. До речі, всі діти Процевських стали особистостями, якими пишалися батьки.

Доля ніколи не жалувала Олександра Івановича і завжди випробовувала його на міцність. Але у цій тривалій схватці кожного разу перемагав саме він.

У 1952 році Олександр Іванович вступає до Харківського юридичного інституту ім. Лазаря Кагановича, в 1956 році успішно його закінчує і починає трудове життя в м. Севастополі на посаді слідчого та помічника прокурора. Потім вирішує змінити професійний шлях юриста-практика на науковий і вступати до аспірантури. Однак, вже складаючи іспити, стає зрозумілим, що всі вступники прийшли складати іспити на спеціальність цивільне право, а місце було лише на трудове право. І тільки Олександр Іванович з усіх абітурієнтів миттєво вирішує, як би зараз сказали, «прокачати свої знання», і без підготовки пробувати скласти іспит з трудового права. І це йому вдається. Так, волею випадку, вирішується його подальша доля: пов'язати все своє життя з наукою трудового права – цікавіше якої, як він вважав вже потім у статусі поважного науковця, немає.

У 1959 році, навчаючись в аспірантурі, він готує і захищає кандидатську дисертацію з трудового права на тему: «Правове регулювання робочого часу за радянським трудовим правом». З 1968 року працює завідувачем кафедри трудового права Харківського юридичного інституту.

Доля і далі продовжує випробовувати Олександра Процевського на вірність науці трудового права. Він мріє розвиватися як науковець і вступити для цього до докторантури... Але цим планам здійснитися не вдається. Для вступу до докторантури з трудового права було єдине місце, яке тодішні керівники вирішили віддати іншому – поважному колезі, старшому за віком, враховуючи його статус ветерана, інваліда війни. Можливо це і зупинило б іншу людину, відбило бажання розвиватися далі... Але це не зупиняє

Олександра Івановича: він продовжує працювати над надзвичайно важкою темою методу правового регулювання трудових відносин поза докторантурою. Як потім він розповідав своїм учням, що в момент відмови в нього з'явилась наукова злість, яка і надала йому сил не опустити руки, працювати далі з ще більшим запалом і досягти своєї мети.

Працюючи з колосальним навчальним навантаженням, приходючи о 4 ранку до бібліотеки Юридичного інституту кожного дня, він написав свою докторську дисертацію. А вже в 1970 році він стає наймолодшим в СРСР доктором юридичних наук з трудового права, захистивши дисертацію на тему «Трудові відносини і метод їх правового регулювання» навіть, не зважаючи на серйозні перешкоди тодішнього провідного науковця-трудолика СРСР М.Г. Александрова, який обґрунтував ідею єдиного трудового правовідношення як предмету трудового права, і, тому, звичайно, не хотів, щоб ця точка зору була спростована. Але, як бачимо, Олександра Івановича це не зупинило – захист відбувся із успішним результатом і зараз, предмет, метод трудового права в класичній концепції існують саме в інтерпретації Олександра Івановича Процевського. Через два роки в 1972 р. йому присуджується вчене звання професора, з 1980 – почесне звання заслуженого діяча науки (до речі, а той поважний колега, закінчивши докторантуру так і не написав докторську і не захистився).

З 1979 по 1987 рік Олександр Іванович працює проректором з навчальної роботи Харківського юридичного інституту. А з 1992 року доля до кінця днів пов'язала його з Харківським національним педагогічним університетом імені Г.С.Сковороди. З 1992р. він починає працювати на кафедрі правознавства Харківського державного педагогічного університету ім. Г.С. Сковороди, потім деканом юридичного факультету, директором Інституту економіки і права, і знову завідувачем кафедри цивільно-правових дисциплін Харківського національного педагогічного університету ім. Г.С. Сковороди, що зараз носе його ім'я.

У центрі наукових інтересів Олександра Івановича Процевського в останні роки життя були розвиток трудового права на сучасному етапі, імплементація міжнародного законодавства в трудове законодавство України.

Професор Процевський Олександр Іванович – автор 8 монографій: «Робочий день і робочий час за трудовим законодавством» (1963), «Предмет радянського трудового права» (1979), «Метод радянського трудового права» (1972), «Гуманізм норм радянського трудового права» (1982), «Заробітна плата та ефективність суспільного виробництва» (1975), «Методологічні засади трудового права» (2014) і ін., двох підручників з трудового права, 7 навчальних посібників. Бібліографія цього видатного вченого нараховує біля 400 друкованих праць. 39 учнів Олександра Івановича стали кандидатами юридичних наук, доцентами, 8 – докторами юридичних наук.

Олександр Іванович став засновником юридичної освіти в ХНПУ імені Г.С. Сковороди, що заклало засади підготовки юристів української сучасності. Якщо на початку впровадження юридичної освіти в педагогічному закладі ще виникали питання як це можливо, чому і для чого? То вже майже одразу стало

зрозумілим. Адже відповіді на всі ці питання надали випускники юридичного факультету ХНПУ ім. Г.С. Сковороди своєю затребуваністю на ринку праці, що була обґрунтована якісними показниками успішності їх як професіоналів практиків і науковців. Підготовка юристів саме у цьому закладі різнилася від усіх інших своєю унікальністю. Харківський національний педагогічний університет ім. Г.С. Сковороди – найстаріший і найповажніший педагогічний заклад вищої освіти, який має найбагатшу скарбницю педагогічних надбань, що здатні забезпечити підготовку сучасного юриста-практика і науковця-викладача і завдяки цій базі, юридичні знання мають найвизначніші перспективи у передаванні нашим здобувачам – майбутнім юристам-практикам, докторам філософії у галузі права та докторам наук. Цим ми і вирізнялися тоді серед інших закладів, що надають аналогічні освітні послуги, бо вони не мали тієї родзинки, що є у нас, в педагогічному. До речі, залишається вона в нас і досі. Ми намагаємося не зганьбити ім'я нашого Учителя, розповідати про нього вже своїм учням. А в освітніх програмах спеціальності 081 Право Харківського національного педагогічного університету ім. Г.С. Сковороди, на яку вступають абітурієнти, ми продовжуємо передавати цінності юридичної школи О.І. Процевського, розвиваючи та примножуючи їх з урахуванням сучасної правової дійсності.

В цьому році вже вшосте буде проводитись щорічна Міжнародна науково-практична конференція «Актуальні проблеми приватного та публічного права», присвячена пам'яті члена-кореспондента НАПрН України, академіка Міжнародної кадрової академії, заслуженого діяча науки, д.ю.н., професора О.І. Процевського. Її співорганізаторами виступали у різні роки партнери ХНПУ імені Г.С. Сковороди: Стамбульський університет (Турецька Республіка) Вроцлавський університет (Республіка Польща) Університет Цзинань (Китайська Народна Республіка), Міжнародна академія прикладних наук в Ломжі (Республіка Польща), і в ній щорічно беруть участь близько 200 учасників.

Маючи видатні досягнення свого життя, Олександр Іванович залишався простою, чуйною, вихованою і відповідальною людиною. Він ніколи не ставив себе вище за інших, незалежно від статусу людини до всіх ставився однаково з повагою. До останніх днів свого життя, навіть не зважаючи на тяжку хворобу, брав участь у підготовці юридичних кадрів, читав лекції та проводив заняття.

Олександра Івановича Процевського не стало 11 серпня 2016 р. ...

Світла пам'ять видатному вченому, талановитому педагогу, який користувався заслуженою любов'ю і повагою колег, учнів та студентів.

доктор юридичних наук, професор,
завідувач кафедри цивільно-правових дисциплін і трудового права
імені професора О.І. Процевського
Харківського національного педагогічного університету
імені Г.С.Сковороди
Олена Коваленко